

Αναζητώντας τον εξεγερμένο χρόνο: 50 χρόνια από το (Μάη του) 1968

της ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Editorial

Έχουν περάσει δέκα χρόνια από την τυπική έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και παρά τις επιμέρους καμπές της τίποτα δεν καταδεικνύει ότι αποτελεί παρελθόν και όχι εικόνα από το παρόν και το μέλλον μας. Η κρίση επανέφερε με βίαιο τρόπο τις δομικές αντιφάσεις του καπιταλισμού, θρυμματίζοντας την αλαζονεία μιας οκνηρής αστικής σκέψης που βιάστηκε να διακηρύξει την οριστική νίκη της και το τέλος της ιστορίας. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις μάλλον επιπόλαιες ελπίδες πολλών, η κρίση δεν σηματοδότησε αυτομάτως ούτε την κατάρρευση της αστικής ηγεμονίας, ούτε την ανάδειξη ενός ανταγωνιστικού πολιτικού υποκειμένου.

Η υποτίμηση των όρων ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων, η μονομερής ταξική επίθεση στο σύγχρονο προλεταριάτο, η συστηματική και συστηματική πριμοδότηση κάθε ακροδεξιάς παραλλαγής ως απάντησης στην πολιτική κρίση επανέφεραν πράγματι από τη λήθη της «ανάπτυξης» την αναγκαιότητα της επαναστατικής υπέρβασης ενός ουσιαστικά απάνθρωπου εκμεταλλευτικού συστήματος που με θράσος αυτοπροβάλλεται ως η κορύφωση του ανθρωπίνου πολιτισμού.

Η υποβάθμιση της θέσης της εργαζόμενης πλειοψηφίας ή/και η εξαθλίωση σε συνδυασμό με τη γενικευμένη αλλοτρίωση της κοινωνικής πλειοψηφίας, η συντριβή των μεταπολεμικών κατακτήσεων και του κοινω-

νικού συμβολαίου, η άνοδος νεοναζιστικών και φασιστικών μορφωμάτων και η όξυνση των ενδοκαπιταλιστικών ανταγωνισμών, που προς το παρόν δεν έχουν πάρει ανοικτή και γενικευμένη πολεμική μορφή, καθιστούν απαραίτητη τη ριζική ανατροπή του καπιταλισμού. Ωστόσο η επανάσταση για να περάσει από το πεδίο της θεωρίας στην πράξη απαιτεί πραγματικότητα, για να μετατραπεί από θεωρητική αναγκαιότητα σε συγκεκριμένη δυνατότητα, προϋποθέτει έναν συνειδητό φορέα που με σχέδιο και πρόγραμμα θα συντονίσει τις επιμέρους μάχες, θα μάθει να έχει την ψυχραιμία να μη βαπτίζει εξέγερση κάθε κίνηση των μαζών και, το κυριότερο ίσως, θα μετουσιώσει το αυθόρμητο ταξικό μίσος σε επαναστατική συνειδητή δύναμη.

Η επαναστατική υπέρβαση της παρούσας κρίσης, αν δεν θέλει να παραμείνει ακίνδυνη ρητορική, απαιτεί τη συστηματική αναστοχαστική μελέτη του παρελθόντος, την ενδελεχή ανάλυση του παρόντος, έτσι ώστε να προετοιμάσει τη μελλοντική έφοδο στον ουρανό, ανεξάρτητα από τη μορφή της. Η επίμονη και επίμονη αυτή προσπάθεια είναι απαραίτητη προϋπόθεση της πρακτικής σαρωτικής κριτικής του υπάρχοντος και ο μόνος τρόπος να μην αφεθεί κανείς στο υπνωτιστικό τραγούδι της παραίτησης και στο αγαπημένο τσιτάτο της αστικής σκέψης: τίποτα δεν αλλάζει, όλα καταλήγουν ξανά στην κυριαρχία μου.

Η σπανιότητα των επαναστατικών στιγμών ή ζώντας σε ενδιαφέροντες καιρούς

Μια πρόχειρη ματιά στην ιστορία αρκεί για να αντιληφθούμε ότι οι επαναστατικές πλημμυρίδες ή έστω οι στιγμές ενός εξεγερμένου χρόνου αποτελούν την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Σε μια σχετική και όχι μηχανιστική αντιστοιχία με τις κρίσεις του συστήματος, οι εξεγέρσεις, πόσο μάλλον οι επαναστάσεις αποτελούν τις ατμομηχανές της ιστορίας (Μαρξ) και τη διάρρηξη του ιστορικού συνεχούς (Μπένγιαμιν). Οι εξεγέρσεις –αν και θεωρητικά είναι δυνατόν– σπάνια προβλέπονται. Ξεσπούν ως απόρροια των δομικών αντιφάσεων που έχουν συσσωρευτεί, ως καταγίδες μιας γενικευμένης διάψευσης προσδοκιών. Είτε αυτές μετατραπούν σε νικηφόρες επαναστάσεις, είτε ηττηθούν από την αντεπανάσταση, αλλάζουν διαπαντός τις παρελθούσες κοινωνικές ισορροπίες που τις γέννησαν.

Η αστική σκέψη φροντίζει πάντα να καταδείξει το ανέφικτο των επαναστατικών ρήξεων και να συκοφαντήσει το χειραφετητικό πρόταγμα τους, ώστε να θωρακίσει την κυριαρχία της στον ιστορικό χρόνο. Η αστική σκέψη ξαναγράφει ως νικητής το παρελθόν για να υποθηκεύει το μέλλον και ουσιαστικά συμπυκνώνει την ιστορία στο διαρκές, αέναο δυστοπικό παρόν της κυριαρχίας της, όπου όλα αλλάζουν ακριβώς για να παραμείνουν τα ίδια.

Αντίθετα, η κριτική επαναστατική σκέψη αντιλαμβάνεται την ιστορία ως ανοικτό φάσμα δυνατοτήτων, ως πεδίο σύγκρουσης ανειρήνευτων ταξικών συμφερόντων, στο οποίο το παρελθόν δεν έχει ποτέ ξεπεραστεί ολοκληρωτικά, αλλά επιζεί ως ίχνος μνήμης και ως διαρκές σάλπισμα για τις επαναστάσεις του μέλλοντος. Η επιβίωση του παρελθόντος στην επαναστατική μνήμη δεν ισοδυναμεί με εμμονή ή παρελθοντολαγνεία, ούτε σηματοδοτεί τη μηχανιστική αναπαραγωγή υπερϊστορικών συνταγών απελευθέρωσης. Αντιθέτως προκύπτει από τη βαθιά πεποίθηση ότι κανένα κομμουνιστικό μέλλον δεν είναι εφικτό, αν το σύγχρονο δρων υποκείμενο δεν σταθεί με τη δέουσα προσοχή σε όλες τις προηγούμενες χειραφετητικές απόπειρες, ώστε να μπορέσει να τις συμπεριλάβει και να

τις υπερβεί. Μόνο έτσι η επανάσταση αντλεί την ποιότητά της από το μέλλον δικαιώνοντας πραγματικά τις προηγούμενες γενιές, μόνο με αυτόν τον τρόπο οι επετειακές αναφορές σε ιστορικά γεγονότα αποκτούν νόημα.

Το 1968 ως παρελθόν του μέλλοντός μας

Φέτος συμπληρώθηκε μισός αιώνας από το 1968, μια χρονιά-ορόσημο που εκτός από την εξέγερση του παρισινού Μάη αποτέλεσε ταυτόχρονα ένα πολύμορφο και παγκόσμιο εξεγερσιακό συμβάν. Πενήντα χρόνια μετά, πέρα από επετειακές αναφορές και μουσειακές προσεγγίσεις είναι εφικτή και αναγκαία μια απόπειρα ψύχραιμης αποτίμησης εκείνης της περιόδου, με στόχο την άντληση συμπερασμάτων για το μέλλον.

Η μελέτη του 1968, από τους εξεγερμένους φοιτητές στο Παρίσι και το θερμό, μακρύ ιταλικό καλοκαίρι, μέχρι τη γιαπωνέζικη μαχόμενη φοιτητική πρωτοπορία και από τα νικηφόρα αντιαποικιακά κινήματα στον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο, μέχρι το αμερικάνικο αντιπολεμικό κίνημα και τους Μαύρους Πάνθηρες στην καρδιά του Πρώτου Κόσμου, οφείλει να οριοθετηθεί τόσο από την εξιδανικευσιότητά του ως τάχα πρότυπο επανάστασης, όσο και από την απόρριψή του ως ψευτοεξέγερση των χορτάτων ή ανέμελων φοιτητών και νέων.

Για τη σύγχρονη κριτική σκέψη το 1968 όσο και αν μοιάζει (και είναι) μακρινό, αποτελεί ταυτόχρονα την απαρχή των μετασχηματισμών στον τρόπο (ανα)παραγωγής της κοινωνικής ζωής που αποτελεί το παρόν μας. Το κίνημα του 1968 αποτελεί τη συνάρθρωση πολλών αντιφατικών δυναμικών της (μετα)νεωτερικής αστικής κοινωνίας, εμπιριέχοντας πολλαπλά και εν μέρει αλληλοσυγκρουόμενα χαρακτηριστικά.

Αναμφίβολα ο Μάης του 1968 δεν είναι Οκτώβρης του 1917 και αυτό όχι μόνο επειδή δεν νίκησε και δεν ανέτρεψε την αστική εξουσία, αλλά γιατί δεν μπόρεσε να ανυψωθεί στο επίπεδο μιας πραγματικής ανταγωνιστικής εργατικής εξουσίας. Ωστόσο δεν θα μπορούσε να υπάρξει ο Μάης δίχως τη σκιά και το ιστορικό βάρος της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Στο κίνημα του 1968 κορυφώνονται κοινωνικές διεργασίες των προηγούμενων δεκαετι-

ών που συμπυκνώνουν τόσο τα γενικά χαρακτηριστικά της αστικής κοινωνίας, όσο και την ιστορική περίοδο της μεταπολεμικής ανάπτυξης. Ο «κόκκινος Μάγος» συμβαίνει ακριβώς όταν ολοκληρώνεται το μακρύ κύμα ανάπτυξης ως υλικό υπόβαθρο της μεταπολεμικής συναίνεσης στις κοινωνίες του ανεπτυγμένου καπιταλισμού και όταν αρχίζουν να διαφαίνονται οι μετασχηματισμοί του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής (γενική διάνοια, Τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση), δηλαδή σε μια στιγμή μετάβασης. Με αυτή την έννοια το 1968 είναι μια κατεξοχήν μετανεωτερική εξέγερση, γεγονός που θα αποτελέσει τον όρο και το όριο της, ενώ συγχρόνως η παγκοσμιοποίησή της, τα πολλά '68, καταδεικνύει τον παγκόσμιο-υπερεθνικό χαρακτήρα των καπιταλιστικών σχέσεων. Με πολιτικούς-οικονομικούς όρους το 1968 αποτελεί την καμπή πριν την κρίση ενός συγκεκριμένου καπιταλιστικού μοντέλου και ενός ιστορικού συσχετισμού ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, και το πέρασμα σε μια νέα μορφή κοινωνικής αναπαραγωγής και καπιταλιστικής συσσώρευσης που σταδιακά θα διαλύσει κάθε ίχνος του μεταπολεμικού κοινωνικού συμβολαίου.

Το 1968 κατέδειξε επίσης την (αρνητική) διαλεκτική αυθόρμητου-πρωτοπορίας, αλλά και την κρίση των μέχρι τότε ισχυρών μηχανισμών ενσωμάτωσης. Παραμένοντας κυρίως στο έδαφος των ευρωπαϊκών κοινωνιών, το 1968 σηματοδότησε μία κρίση των παραδοσιακών πολιτικών εκπροσωπήσεων αλλά και των κομμουνιστικών κομμάτων, και συνεπώς μια κριτική στον υπαρκτό σοσιαλισμό ως ανταγωνιστικό κοινωνικό παράδειγμα. Ταυτόχρονα στην καρδιά του Πρώτου Κόσμου αναδύεται μια κραυγή καταγγελίας των ταξικών προνομίων που στηρίζονται στην ωμή εκμετάλλευση του υπόλοιπου πλανήτη, επαναφέροντας από την αλλοτριωτική λήθη το ματωμένο υπόβαθρο της κοινωνικής ειρήνης των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών. Το 1968 έθεσε εκ νέου επί τάπητος το ζήτημα του πολιτικού υποκειμένου, της αναγκαιότητας της επαναστατικής βίας και του αδιεξόδου των μεταρρυθμίσεων, όταν αυτές δεν αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης επαναστατικής στρατηγικής.

Μία νέα γενιά που βγήκε από τα συντρίμια ενός πολεμικού σφαγείου που δεν γνώρισε, που απέχει έτη φωτός από την επανάσταση του Οκτώβρη, που ζει σε μια κοινωνία που

καυχιέται ότι έχει ενσωματώσει τις ταξικές διαφορές και κηρύττει την αιώνια πρόοδο, εξεγείρεται συνολικά απέναντι σε έναν αλλοτριωμένο τρόπο ζωής διεκδικώντας όχι καλύτερες συνθήκες ζωής, αλλά το δικαίωμά της να ασκήσει σαρωτική κριτική σε όλες τις πτυχές του αστικού πολιτισμού. Στο στόχαστρό της μπαίνουν οι κοινωνικές σχέσεις, ο καταναλωτισμός ως μεταμοντέρνο όπιο, το εμπόρευμα και η θεαματική του αναπαράσταση και εντέλει ό,τι αποτελεί το σύγχρονο μοντέλο ζωής. Ταυτόχρονα με έναν υπόρητο τρόπο η νέα γενιά αντιλαμβάνεται το τέλος της μεταπολεμικής καπιταλιστικής ανάπτυξης και ότι η ίδια ή, πιο σωστά, ένα μέρος της αποτελεί τμήμα του νέου συλλογικού εργαζόμενου, του προλετάριου-επιστήμονα στον –μεταφορντικό– καπιταλισμό της επιστήμης ως άμεσης παραγωγικής δύναμης. Με αυτή την έννοια το 1968 ήταν η αντιφατική ενόπληση του νέου και του παλιού υποκειμένου και της αναδιάρθρωσης των περασμένων ταξικών συσχετισμών.

Το 1968 ως όριο της κοινωνικής ανατροπής

Αν και το κίνημα του 1968 ξεπέρασε εν μέρει τον στενό οικονομικό ορίζοντα των διεκδικήσεων, αποτελώντας μια πρακτική κριτική στον οικονομισμό, αν και διεκδίκησε ως κίνημα να ανυψωθεί σε ολική κριτική του υπάρχοντος, δεν μπόρεσε λόγω και της απουσίας ενός συγκροτημένου συνειδητού σχεδίου-φορέα να ασκήσει αληθινή πολιτική κριτική στην οικονομία, δηλαδή να αμφισβητήσει έμπρακτα το πολιτικό μονοπώλιο του κεφαλαίου ως κυρίαρχης σχέσης εκμετάλλευσης.

Σε μεγάλο βαθμό η εξέγερση του 1968 έμεινε ένα ξέσπασμα, επειδή θέλοντας να ανοίξει πολλαπλά μέτωπα κατά της αστικής σκέψης δεν κατάφερε να αναδείξει με σύγχρονους επαναστατικούς όρους την κεντρικότητα της οικονομίας ως πεδίου ανειρήνευτης ταξικής σύγκρουσης, που συγχωνεύει σε επαναστατικές στιγμές τη βάση με το εποικοδόμημα. Δεν κατάφερε να παράγει, πόσο μάλλον να επιβάλει, ένα συνειδητό σχέδιο αντικατάστασης της καπιταλιστικής οικονομίας και συνακόλουθα της αστικής κυριαρχίας. Ακόμα και η επίκληση και η πραγμάτωση της μεγάλης γενικής απεργίας στη Γαλλία είχε κυρίως τυπολογικό χαρακτήρα, καθώς τελικά

δεν αποτέλεσε το μέσο της κοινωνικής ανατροπής και της ανάδυσης της προλεταριακής εξουσίας, αλλά μάλλον μια εκτόνωση ενός μίνα κοινωνικών συγκρούσεων.

Με αυτή την έννοια, το 1968 καταδικάστηκε να παραμείνει στη σφαίρα του εποικοδομήματος, να αναδείξει κριτικά πολλές πτυχές της αλλοτρίωσης της αστικής κοινωνίας, δίχως όμως να μπορέσει να τις συνδέσει σε μια ολότητα. Συνεπώς, πέρα από τις προσδοκίες και τις στοχεύσεις όλων εκείνων που έδρασαν έχοντας στο μυαλό και την καρδιά τους την επαναστατική ανατροπή, το 1968 παρέμεινε μια επιμέρους αποσπασματική κριτική που αν και απείλησε συγκυριακά την αστική εξουσία, τελικά ηττήθηκε. Πολλά από τα προτάγματα του 1968, ακριβώς λόγω της μερικότητας τους, μπόρεσαν να ενσωματωθούν και να αφομοιωθούν στην επόμενη φάση της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Ταυτόχρονα, πολλά από τα αντιφατικά στοιχεία του πολιτισμού του κινήματος, όπως ο δικαιωματισμός, ο υποκειμενισμός, η αποθέωση της βούλησης, αντανakλώντας εν μέρει την ίδια την αλλοτριωμένη μεταμοντέρνα αστική κοινωνία που ήθελαν να κρίνουν, αποτέλεσαν μετασχηματισμένα ασφαλώς όψεις του πολιτισμού της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης που ακολούθησε την ήττα. Με αυτή την έννοια ερμηνεύεται και το πώς από το κίνημα του 1968 παρήχθησαν τα πολιτικά στελέχη και η επόμενη γενιά των αφεντικών. Ένα κίνημα που χάνει επειδή δεν υψώνεται σε ολική κριτική του υπάρχοντος έχει πάντοτε τους πρόθυμους αποστάτες του, που πέρα από ηθικές κραυγές περί προδοσίας απλώς και με κυνικό τρόπο εκφράζουν την κοινωνική δυναμική της ηττημένης και ενσωματωμένης εξέγερσης.

Το 1968 ως άσκηση για τις μελλοντικές επαναστάσεις

Για τη σύγχρονη κριτική-επαναστατική σκέψη το παρελθόν, όπως ειπώθηκε, δεν αποτελεί νεκρό βάρος ή μια τελειωμένη οριστικά υπόθεση, αλλά μια ανοικτή εκκρεμότητα και κυρίως το πεδίο μελέτης για να αντληθούν χρήσιμα, «παιδαγωγικά» συμπεράσματα. Πέρα από την αναγκαία και θεμιτή κριτική, μισό αιώνα μετά, στο κίνημα του 1968 και ειδικά στον παρισινό Μάη –στην τελευταία ουσιαστική απόπειρα κριτικής και ανατροπής του καπι-

ταλιστικού συστήματος– τα ερωτήματα που αναδείχθηκαν μέσα από αυτό παραμένουν ενεργά. Με αυτή την έννοια μόνο μία οκνηρή και χυδαία σκέψη θα ταύτιζε το κίνημα με την πορεία των μεμονωμένων «πρωταγωνιστών» του και θα πέταγε στα σκουπίδια τη δυνατότητα άντλησης συμπερασμάτων, όχι ως ιστοριογραφική καταγραφή, αλλά ως εργαλείο για την κατανόηση του παρελθόντος για χάρη του μέλλοντος. Το 1968, όπως και κάθε επαναστατική απόπειρα, δεν χρειάζεται ούτε φανατικούς υπερασπιστές που κρύβουν την τρωινή τους ανεπάρκεια πίσω από τις δάφνες προηγούμενων γενεών, περιμένοντας οφέλη από την αδράνεια της ιστορίας, ούτε τιμητές που παριστάνουν τους θεολόγους της επανάστασης στο ασφαλές και νεκρό πεδίο της θεωρητικολογίας. Η επαναστατική θεωρία τροφοδοτείται και τροφοδοτεί την πράξη και με αυτή την έννοια το 1968 είναι πρωτίστως, για όσες και όσους νοιάζονται ακόμα στους σκοτεινούς καιρούς μας για την επαναστατική ανατροπή και την κομμουνιστική χειραφέτηση, μία ευκαιρία να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τι συνέβη, ώστε να δράσουμε συνειδητά στο παρόν και το μέλλον.

Τα *Τετράδια Μαρξισμού*, περιοδικό μαρξιστικής ανάλυσης και κριτικής που θέτει ως στόχο να συμβάλει στις επεξεργασίες ενός σύγχρονου κομμουνιστικού προγράμματος, περιλαμβάνει στο παρόν τεύχος εκτενές αφιέρωμα στον Μάη του 1968 με άρθρα που εκτείνονται σε ένα εύρος θεματικών, αλλά και με κείμενα εκείνης της εποχής. Σκοπός μας είναι να αναδείξουμε πτυχές μιας εξέγερσης, που αν και συνέβη πριν 50 χρόνια, δεν αποτελεί για μας νεκρό παρελθόν, αλλά σε μεγάλο βαθμό και μέσα από την κριτική αποτίμησή της μπορεί να μας βοηθήσει να φωτίσουμε το παρόν και το μέλλον, χαρτογραφώντας το δρόμο για την κομμουνιστική απελευθέρωση.

Εκατό χρόνια από την ίδρυση του ΣΕΚΕ και της ΓΣΕΕ, η διερεύνηση αυτή αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία, καθώς συνδέεται με αυτή την ξεχωριστή ποιητική τομή στην ανάπτυξη του εργατικού και κομμουνιστικού κινήματος και της επαναστατικής σκέψης στη χώρα μας. Στο παρόν τεύχος των *Τετραδίων Μαρξισμού* φιλοξενούνται ορισμένες μόνο πτυχές αυτής της συζήτησης, καθώς εκτεταμένο αφιέρωμα στη βάση συγκεκριμένων θεματικών αξόνων ετοιμάζεται για το ερχόμενο τεύχος (άνοιξη 2019). **T**